

Nous reptes de l'orientació en el context educatiu

Manuel Álvarez González*

Rafel Bisquerra Alzina**

Introducció

El desenvolupament d'aquest estudi s'ha centrat en una sèrie d'aspectes que es consideren bàsics per afrontar els nous reptes de l'orientació en el context de l'educació formal.

En primer lloc s'efectua una anàlisi de l'escenari educatiu actual per assenyalar una sèrie de situacions o característiques rellevants que reclamen, entre altres aspectes, la presència de l'orientació i l'acció tutorial com a element d'unió de les diferents iniciatives, i com a estimulador del desenvolupament integral de l'alumnat.

En segon lloc es fa una reflexió sobre els rols i funcions que hauria d'assumir l'orientació en aquesta realitat educativa. És a dir, quina hauria de ser la pràctica orientadora futura. Naturalment, per afrontar aquests nous reptes cal que les administracions educatives portin a terme una sèrie de propostes de millora de l'orientació i l'acció tutorial.

En tercer lloc s'assenyalen algunes propostes de caràcter estructural i organitzatiu que permetin l'operativització i posada en marxa de l'orientació i l'acció tutorial en el context educatiu.

La finalitat d'aquest treball és introduir elements de reflexió sobre la funció que ha de desenvolupar l'orientació i l'acció tutorial en una educació de qualitat, destacar els rols i funcions que s'han de desenvolupar, i assenyalar les noves estructures i l'organització per millorar l'operativització, la implantació i la consolidació de l'orientació en els centres educatius.

(*) Manuel Álvarez és professor titular a la Universitat de Barcelona. Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació. Campus de la Vall d'Hebron, 171. Adreça electrònica: alvarez.m@ub.edu

(**) Rafel Bisquerra és professor titular a la Universitat de Barcelona. Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació. Campus de la Vall d'Hebron, 171. Adreça electrònica: rbisquerra@ub.edu

El marc de referència: la realitat educativa actual

Per aproximar-se al nou escenari educatiu, a continuació s'esmenten una sèrie de situacions o característiques que actualment són una realitat o que ho seran en els anys vinents. L'assumpció d'aquest nou escenari té clares implicacions en l'enfocament i plantejament de la funció i pràctica orientadora.

- La formació integral, comprensiva, diversificada i intercultural de l'alumnat que el prepari per a la vida i per a l'accés als diferents estudis. Aquesta formació ha de donar resposta a les necessitats personals, acadèmiques i professionals de l'alumnat.
- La prolongació de l'escolaritat obligatòria. Això comporta una major heterogeneïtat i variabilitat de l'alumnat i, per tant, la necessària atenció a la diversitat.
- L'increment de certes conductes problemàtiques: absentisme escolar, abandonament dels estudis, conductes antisocials, problemes de disciplina, consum de drogues, violència, etc.
- La diversitat de l'oferta educativa a la postsecundària, que comporta increment de la complexitat i assiduïtat dels processos d'elecció, necessitat de major formació, noves formes i estratègies en la preparació i difusió de la informació, flexibilitat dels programes de formació, mobilitat entre programes i centres de formació, alternança treball-estudi, desenvolupament d'habilitats de planificació del procés de formació, etc.
- La implantació de noves formes d'aprenentatge, d'acord amb les noves tecnologies de la informació i la comunicació, que exigirà l'establiment d'una nova relació entre ensenyament formal i aprenentatge fora de l'aula, l'increment de l'estudi independent, una nova relació professor-alumne, i pensar d'una altra manera el temps d'ús i les funcions dels centres.
- El lideratge de la institució escolar enfront del conformisme, anonimat i mandat administratiu per delegació. Això implica l'existència d'un programa d'acció dissenyat tenint en compte un projecte de centre, i la col·laboració de tots els agents educatius en el programa.
- L'exigència social de rendir comptes de l'acció educativa. Això implica l'avaluació de programes i serveis educatius, i encarar el repte de la credibilitat dels professionals de l'educació (Álvarez González i Rodríguez Espinar, 2000, pp. 644-647).

Aquest panorama presenta una realitat educativa que implica: 1) un treball en equip del professorat a través dels departaments, amb coordinació de cicle i nivell; 2) una major implicació i responsabilitat del professorat a l'hora de dissenyar el *currículum*, prendre decisions sobre què ensenyar, com fer-ho, quan ensenyar i què, quan i com avaluar; 3) uns departaments i unes coordinacions d'àrea, cicle i nivell ben consolidats que han d'assegurar la coordinació de continguts i metodologia al llarg dels diferents nivells educatius; 4) la presència de l'orientació i l'acció tutorial com a element d'unió de les diferents iniciatives per aconseguir una major implicació i responsabilitat

dels diferents agents educatius, i una millor formació dels professors-tutors i dels especialistes (orientadors, psicopedagogs, pedagogs, psicòlegs).

L'orientació i l'acció tutorial es concep integrada en el procés educatiu amb la intenció d'afavorir al màxim el desenvolupament personal de l'alumnat i adaptar-se a les seves peculiaritats i interessos individuals; de respondre a les exigències d'una societat democràtica, complexa i tecnificada; de compensar les desigualtats socials i culturals, afavorint el desenvolupament de tots, d'acord amb la seva capacitat; de preparar per a la inserció en la vida activa, per al desenvolupament de les responsabilitats socials i professionals pròpies de l'existència adulta.

Convé assenyalar que la finalitat de l'educació és preparar per a la vida. Això es pot fer a través d'un disseny curricular flexible, que ofereixi una opcionalitat progressiva i que consideri la necessitat d'haver de donar resposta a la diversitat de l'alumnat. Tot això exigeix la presència de professionals de l'orientació i de la tutoria. És a dir, l'orientació concebuda com una tasca compartida amb tots i, al seu torn, amb un caràcter d'especialització i qualificació.

Un sistema educatiu tendeix a la qualitat o excel·lència en la mesura que és capaç de (Álvarez González, 2004, p. 70):

- Estimular la participació intracentre, intercentres i amb l'entorn social (comunicació).
- Fomentar la formació i la motivació dels diferents agents educatius.
- Intentar afrontar el fracàs escolar d'una manera comprensiva i dotar l'alumnat de competències per *aprendre a aprendre*.
- Familiaritzar-se en l'ús de les noves tecnologies que facilitin la interacció i l'intercanvi d'idees i materials entre professorat, alumnat i alumnat dins seu (aprenentatge cooperatiu).
- Promoure la capacitat per innovar i estar en constant adaptació amb la nova realitat (agents de canvi).
- Adoptar un compromís ferm amb l'avaluació per millorar aquells aspectes que són susceptibles de millora (avaluar per millorar).
- Afavorir un major coneixement de si mateix i de l'entorn que faciliti el procés de presa de decisions al llarg de la vida.
- Facilitar l'ajuda i assessorament a través d'una intervenció orientadora i tutorial no tan sols adreçada a l'alumnat, sinó també a tots els agents educatius.

Els nous rols i funcions de l'orientació: la pràctica orientadora futura

Aquesta realitat educativa genera unes necessitats que ens aproximen a un escenari educatiu en què la presència de l'orientació és absolutament necessària. Aquesta realitat, com que està en constant canvi, requereix

també un canvi en les funcions orientadores i tutorials. Concretament, D'Andrea i Arredondo (1998) parlen de desafiaments i problemes amb els quals es troba el professional de l'orientació: a) reptes del multiculturalisme i la diversitat humana (*com atendre i assessorar aquelles persones que viuen en un país però vénen d'altres cultures?*); b) els desafiaments i les dificultats que provocaran els avenços tecnològics; c) el desafiament de com incrementar l'ajuda a aquells col·lectius amb fracàs escolar i amb dificultats d'adaptació social; d) el desafiament de com fomentar els canvis individuals i ambientals; e) el desafiament de com promoure accions socials. A això hem d'afegir el desafiament de com assistir l'individu en el seu projecte professional al llarg del seu cicle vital.

Els nous rols i funcions han de donar resposta a aquesta realitat socio-educativa, socioeconòmica i política que cada vegada és més complexa i amb una major diversitat d'elements que s'ha de tenir present si es vol encarar, de manera eficaç, l'acció orientadora.

Després de revisar diferents estudis (Herr, 1989; Tennyson *et al.*, 1989; ASCA, 1990; Welch i McCarroll, 1993; D'Andrea i Arredondo, 1998; Sanz i Sobrado, 1998) la pràctica orientadora futura es podria concretar en una sèrie de rols i funcions (Álvarez González i Rodríguez Espinar, 2000), que indiquem tot seguit:

- *Atenció individualitzada.* Assessorament individual i en petit grup (*counseling*). Els diferents estudis sobre rols i funcions (Gibson, 1990; Álvarez Rojo *et al.*, 1992; Álvarez González i Bisquerra, 1999, 2004) destaquen la importància de l'atenció individualitzada i en petit grup no només de l'alumnat, sinó de la resta d'agents de la institució educativa, en totes les dimensions (personal, familiar, escolar, professional, laboral i social) amb finalitats preventives, de desenvolupament i d'intervenció social. La nova orientació d'aquest rol passa per: a) assumir l'assessorament individual i grupal amb els diferents agents d'intervenció (alumnat, família, professorat); b) afrontar els diferents continguts de tipus personal, familiar, escolar, professional, laboral, social, problemàtiques interpersonals, etc.; c) donar més protagonisme a les funcions de caràcter preventiu, de desenvolupament i d'intervenció social.
- *Consulta a altres agents educatius implicats en la intervenció orientadora i tutorial.* Aquest és un rol emergent que estimula la interacció entre els diferents agents de la intervenció i en millora el clima (Álvarez González, 1995; Jiménez *et al.*, 1998; Bisquerra i Álvarez González, 2002). La consulta comporta un treball en equip (col·laboració, mitjançant coordinació i intercanvi) amb un major protagonisme del rol de consultor col·laborador en detriment del rol de consultor expert, per evitar conflictes de caràcter competencial entre professionals de l'orientació i entre professionals de l'educació. Aquesta «consulta col·laborativa» suposa un canvi d'actitud en els professionals de l'orientació, de l'educació i de la formació en general (consultor en l'organització educativa,

consultor-educador del professorat i consultor-educador de pares). Algunes funcions de consulta a l'escenari escolar són *en relació amb el centre* (contribuir a diagnosticar les necessitats de l'orientació, fomentar la formació del professorat en aspectes d'orientació, tutoria i desenvolupament personal), *en relació amb el professorat* (implicar el professorat en l'acció orientadora i tutorial; col·laborar en el disseny, desenvolupament i avaluació de l'acció orientadora; facilitar la informació i formació necessàries i proporcionar els recursos tècnics materials que necessiten) i *en relació amb els pares* (col·laborar-hi en el coneixement dels seus fills, facilitar la informació i formació necessària perquè puguin assessorar-los i ajudar-los a fomentar un clima de confiança i diàleg).

- **Programes.** La intervenció per programes és la més recomanable. Implica formular uns objectius encaminats a satisfer les necessitats identificades, dissenyar unes activitats que tenen com a finalitat assolir els objectius, i avaluar tant el procés d'aplicació com els seus efectes (producte). A l'hora d'analitzar les tendències presents i futures de l'orientació, hi ha nombrosos treballs (Gysbers i Henderson, 1988; Borders i Drury, 1992; Rodríguez Espinar, 1994; Álvarez González, 1995; Jiménez et al., 1998; Álvarez González i Bisquerra, 2004) que posen de manifest la necessitat d'intervenir per programes, implicant-ne el professorat en el disseny, desenvolupament i avaluació, i comptant amb l'ajuda i col·laboració dels professionals de l'orientació.
- **Sistemes de programes integrats (SPI).** Diversos programes poden estar interrelacionats de tal manera que integrin una mateixa línia d'acció. S'ha d'estendre, dins una institució (centre, servei), el fet d'estimular i promoure la interrelació entre programes diversos. Aquests programes mantenen la pròpia identitat, però si s'imparteixen de manera interrelacionada poden produir un efecte de sinèrgia. Això és el que es denomina Sistema de programes integrats (SPI).
- **Coordinació entre tots els agents implicats en la intervenció i entre tots els serveis, organismes i institucions que actuen en una població.** S'imposa un model sistèmic d'actuació centrat en un pla d'intervenció integral i coordinat des del nivell local. És absolutament imprescindible establir una coordinació eficaç entre tots els serveis, organismes, etc. que afronten l'acció orientadora en un context determinat. L'ideal seria tendir cap a un pla integral de serveis a l'escenari escolar, social i productiu. En altres estudis (Álvarez González, 1995, 2003; Álvarez González i Rodríguez Espinar, 2000; Mateo et al., 2002) es feia una proposta d'un pla d'actuació per a una comunitat local, i s'arribava a la conclusió que abans de començar qualsevol intervenció orientadora és imprescindible la tasca de planificació i coordinació, tant dels agents personals que hi intervenen, com de l'ús dels recursos materials necessaris. S'imposa un model d'actuació centrat en un pla d'intervenció integral coordinat des del nivell local.
- **Curriculum:** Dimensió orientadora del docent i dimensió docent de l'orientador. Això significa la integració gradual de l'orientació en el *currículum*, utilitzant diferents estratègies (assignatures, tutoria, integració curricular disciplinària i interdisciplinària) fins a assolir la infusió plena i

- considerar l'orientació com una activitat més en la tasca escolar. Els professionals de l'orientació són educadors i els professionals de l'educació són orientadors que comparteixen amb la resta d'agents de la institució (alumnat, família, etc.) la responsabilitat del desenvolupament integral de l'alumnat. La coordinació de l'orientació en el *currículum* correspon a l'orientador i la posada en marxa i execució als agents socioeducatius (orientador, professorat, pares i equip directiu dels centres).
- *Noves tecnologies*. No hem d'oblidar que som en la societat de la informació i de la comunicació. Els professionals de l'orientació no han d'obviar les noves tecnologies com una eina útil en la intervenció orientadora. Aquestes ens poden proporcionar estratègies i sistemes més dinàmics, participatius i interactius en els processos d'aprenentatge, en la difusió de la informació (personal, acadèmica i ocupacional), en els processos de presa de decisions, en els itineraris d'inserció sociolaboral, etc. En aquest sentit, Watts i Esbroeck (1998) assenyalen que el rol de l'orientador en el futur no serà tant proporcionar informació, sinó seleccionar-la, processar-la i fer-la més activa. L'orientador haurà de ser present en l'elaboració i execució d'aquests recursos com a consultor i com a supervisor del procés d'elaboració i desenvolupament.
 - *Agent de canvi (personal i institucional)*. El professional de l'orientació i el professorat, a l'hora de planificar i desenvolupar l'acció orientadora, han de tenir present el context i han d'anar modificant i canviant, si és al seu abast, aquells elements que dificulten el procés orientador a través d'un clima de confiança adequat, de treball en equip, d'acompanyar l'afrontament dels problemes i la presa de decisions. Per ser un agent de canvi de debò s'han de crear les condicions per a l'esmentat canvi i se n'ha de sentir la necessitat.

Propostes de millora

Per poder afrontar aquests nous rols i funcions de l'orientació i la tutoria, cal que les administracions educatives portin a terme una sèrie de propostes de millora (Mateo *et al.*, 2002; Álvarez González, 2003):

1. La clarificació i desenvolupament del model organitzatiu i funcional de l'orientació i l'acció tutorial en els centres educatius

Les administracions educatives han de desenvolupar, de manera plena, un model organitzatiu i funcional de l'orientació basat en tres nivells d'intervenció: acció tutorial, departament d'orientació i equips de suport extern.

L'acció tutorial és funció del professorat, al qual el departament d'orientació de cada centre ha de donar suport. Aquest, al seu torn, ha de poder recórrer als equips externs de suport (actuals EAP a Catalunya) per poder fer front de manera més efectiva als nous reptes que es va trobant. Cal delimitar cla-

rament les tasques específiques per als tres nivells, amb la finalitat d'evitar encavalcaments. Alhora, s'ha d'estimular una efectiva coordinació entre els esmentats nivells d'intervenció, i entre aquests i la resta de serveis del context. Amb això, s'operativitzarien els recursos, s'evitarien duplicitats i es presentaria una oferta unitària i coherent. Valle (1987, p. 20) suggereix la següent regla, que pot ser perfectament assumida pels serveis educatius i d'orientació: «El que es pugui fer en el nivell més pròxim a les necessitats, que no es faci des del nivell més allunyat».

2. Cal una reestructuració dels equips de suport extern

Aquests equips (actuals EAP) han de desenvolupar tasques que complementin l'acció tutorial i del departament d'orientació del centre. Per a això, han de disposar d'una major especialització i interdisciplinarietat. Les seves funcions s'han d'orientar en una doble direcció: a) en el centre, col·laborant i assessorant el tutor i el departament d'orientació en aspectes curriculars i d'orientació; b) en l'àmbit de la comunitat, proporcionant la coordinació dels diferents recursos educatius i d'orientació (serveis socials, sanitaris, jurídics, sociocomunitaris, justícia i ocupació) de la zona, a través de l'intercanvi d'experiències, grups de treball, formació dels implicats en tasques d'orientació, etc. Les seves funcions no han de tenir només un caràcter terapèutic i puntual, sinó també preventiu i comprensiu. La composició d'aquests equips haurà d'estar en relació amb les funcions assignades. La política hauria de ser potenciar més els serveis interns (acció tutorial i departament d'orientació) en els centres educatius, tant d'infantil, primària i secundària, i paral·lelament es podria procedir a una progressiva reducció dels equips externs de suport, fins a arribar a un per zona, amb funcions molt específiques de suport als serveis interns.

3. La implantació dels departaments d'orientació en els centres d'infantil i primària, i la consolidació a secundària

Com a element facilitador i dinamitzador de l'orientació i acció tutorial al centre (unitat organitzativa bàsica), cal la implantació dels departaments d'orientació en els centres d'infantil i primària, i que es consolidin a secundària. Si es vol que l'orientació tingui un caràcter preventiu i de desenvolupament, i alhora es consideri com un factor de qualitat de l'educació, les administracions han de fer el pas perquè s'implanti i es consolidi en totes les etapes educatives. Amb això es desenvoluparia plenament un model integral d'orientació. Les funcions han d'estar referides al centre, a l'alumnat, al professorat, a famílies i a altres institucions, i han de tenir un caràcter prioritàriament preventiu, de desenvolupament i d'intervenció social.

Aquestes funcions es podrien agrupar entorn de set grans àmbits: 1) *assessorament a la institució*: suport a l'organització i dinàmica del centre (col·laboració amb l'equip directiu, consell escolar, professorat, famílies, etc.); 2) *suport*

al procés d'ensenyament-aprenentatge; 3) atenció a la diversitat: intervenció directa o compartida en mesures preventives ordinàries o específiques d'atenció a la diversitat; 4) orientació acadèmica i professional: ajuda i assessorament en els processos de transició acadèmica i sociolaboral; 5) Pla d'Acció Tutorial (PAT): col·laboració en el disseny i elaboració del Pla d'Acció Tutorial, i coordinació en l'avaluació; 6) col·laboració amb els diferents estaments del centre (cap d'estudis, comissió de coordinació pedagògica, coordinació de tutors, etc.); i 7) coordinació amb els serveis educatius i d'orientació externs.

Per poder desenvolupar aquestes funcions la composició del departament d'orientació ha de ser multidisciplinària. Hi ha d'incloure, a més de l'orientador (psicopedagog), representants dels diversos departaments didàctics.

4. La dinamització i potenciació de l'acció tutorial

Aquesta dinamització i potenciació de l'acció tutorial passa per la dignificació de la tasca tutorial. Això es pot aconseguir a través de:

- a. *L'establiment d'uns criteris adequats per a la selecció de tutors.* S'han d'adoptar criteris pedagògics i d'orientació: interès i motivació, característiques personals, temps al centre, compromisos d'acompanyar l'alumnat en el desenvolupament personal.
 - Un reconeixement real, per part de l'Administració educativa i de la seva institució escolar, de la importància de l'acció tutorial en el procés educatiu.
 - El professorat-tutor ha de sentir-se valorat, motivat i preparat, i destacar la funció que desenvolupa com a dinamitzador de tot aquest procés.
 - S'han de facilitar les condicions apropiades de temps, formació, suport dels serveis interns i externs, treball en equip, recursos, valoració i incentivació de la seva tasca.
- b. *La formació dels tutors.* S'ha de garantir al professorat-tutor una formació tutorial adequada i ha d'estar basada en la pròpia realitat i en les necessitats del professorat tant personals com de centre (formació per al desenvolupament personal i professional). Aquesta formació ha de ser assumida, en primer lloc, per l'Administració pública, i també pel centre educatiu i el professorat mateix.
- c. *L'especificació de les àrees temàtiques de l'acció tutorial i la transversalitat d'aquesta.* La intervenció en orientació i acció tutorial s'ha de centrar entorn de quatre àrees temàtiques: 1) orientació per al desenvolupament de la carrera, també denominada orientació professional; 2) orientació en els processos d'ensenyament-aprenentatge; 3) orientació per a la prevenció i el desenvolupament humà; 4) atenció a la diversitat. Aquestes àrees no apareixen separades sinó interrelacionades, i tenen una dimensió de transversalitat les unes respecte de les altres.

- d. *La consideració de l'acció tutorial com una tasca cooperativa.* En l'acció tutorial hi han de col·laborar, encara que en diferent grau, diferents agents. Tot això, amb una actitud de respecte, de col·laboració i de responsabilitat compartida.
- Dins el centre: Equip directiu, equip docent, orientador, professorat-tutor, professorat.
 - Fora del centre: Equips d'orientació externs, serveis socials, planificació familiar, àrea de joventut, serveis sociolaborals, centres de formació ocupacional, escoles taller, programes de garantia social.
- e. *La necessitat de crear materials específics per a la tutoria.* Es disposa d'abundants obres teòriques sobre aquesta temàtica, però són escassos els materials que ens proposen experiències, estratègies i recursos d'acció tutorial. El professorat-tutor no disposa de temps ni de preparació per elaborar aquests materials. L'Administració i altres agents socials i educatius els hi ha de posar a l'abast.
- f. *La potenciació de la tutoria individual i amb les famílies.* S'ha d'estimular la tutoria individual i s'ha de fomentar la implicació de la família en l'acció tutorial.
- g. *La programació de la tutoria en equip per part de tots els agents implicats.* S'ha d'adaptar a les necessitats dels usuaris i s'ha d'enfocar des de dues perspectives: 1) en vertical, indicant les àrees temàtiques que cal desenvolupar en cada nivell educatiu; 2) en horitzontal, establint una adequada coordinació entre els diferents grups-classe d'un mateix curs.
- h. *L'orientació i l'acció tutorial integrada plenament en el currículum.* L'acció tutorial ha de ser inherent a la docència de cada professor i ha d'estar integrada en el currículum. L'acció tutorial ha de donar la dimensió formativa i «professionalitzadora» al currículum. El procés tutorial ha d'estar indissolublement unit al procés educatiu. L'equip docent es converteix en l'agent natural de l'orientació. El programa d'estudis constitueix la via natural a través de la qual s'afronten els objectius de l'orientació.
- i. *La necessitat d'una major implicació institucional i de la comunitat en l'acció tutorial.* L'orientació i l'acció tutorial no es poden dur a terme si no hi ha un mínim de coordinació entre la feina tutorial i orientadora del centre, i la col·laboració dels agents de la comunitat.
- j. *La coordinació efectiva dels diferents serveis que actuen en la comunitat.* S'ha d'establir una adequada coordinació amb els diferents serveis educatius, socials, sanitaris, jurídics i laborals de la població, mitjançant convenis marc amb els responsables d'aquests serveis.

Pressupostos per a l'operativització de la proposta organitzativa de l'orientació: noves estructures i organització de l'orientació

Com s'ha assenyalat en altres treballs (Álvarez González i Rodríguez Espinar, 2000; Marín i Rodríguez Espinar, 2001; Álvarez González, 2003), la pro-

posta organitzativa que s'exposa a continuació té la finalitat de conscienciar els responsables dels diferents estaments politicoeducatius de la necessitat d'iniciar un debat, el qual ha de permetre consensuar unes determinades mesures de tipus legal (juridicoadministratiu) que facilitin l'operativització de la proposta.

1. Punt de partida: l'orientació com a procés d'ajut al llarg de la vida

La concepció de l'orientació com a procés d'ajuda i mediació al llarg de tota la vida de la persona, com a element facilitador del desenvolupament personal, formatiu, social i professional, requereix una acció coordinada de tots els agents afavoridors del desenvolupament i una adequada organització de l'acció orientadora. Això implica el marc juridicoadministratiu com a facilitador i no pas obstaculitzador de la pràctica orientadora.

2. Un repte especial: l'atenció a la diversitat

És un dels reptes més significatius de l'ordenació educativa i és, al seu torn, el nucli de la funció orientadora des de la perspectiva preventiva i de desenvolupament. L'atenció a la diversitat reclama actuacions més preventives que remeiables, coordinades i no ocasionals, organitzades i no arbitràries, professionals i no aficionades. Això requereix una autèntica reestructuració que permeti la continuïtat i intensitat de tractaments adequats de caràcter multidisciplinari, i una integració dels serveis educatius i d'orientació de la comunitat. Es tracta d'adoptar un concepte ampli de diversitat, on tingui cabuda la prevenció, el desenvolupament i la intervenció social.

3. Una aposta de futur: els projectes conjunts (el partenariat)

La complexa realitat de la pràctica orientadora, la multidisciplinarietat requerida per afrontar intervencions eficaces (fracàs escolar, presa de decisions, absentisme, conductes antisocials, conflictes, etc.), exposa la necessitat d'accions conjuntes globals entre els orientadors que pertanyen a diferents institucions (Educació i Treball, Educació i Sanitat, Treball i Sanitat, Educació i Justícia, etc.). Aquests projectes conjunts han de permetre unir el coneixement i els recursos necessaris per abordar els reptes a través d'una acció eficaç i eficient. No és fàcil una acció integradora i multidisciplinària dels diferents serveis, a causa de diferències de tipus organitzatiu, teòriques i de finançament. Per intentar pal·liar els efectes negatius d'aquestes diferències, es proposen les següents accions:

- Desenvolupament d'un pla estratègic amb la formalització de contractes i programes específics d'actuació.
- Implicació dels responsables al més alt nivell en la direcció del pla.

- Responsabilitat total en el pla amb clara especificació dels agents i moments d'acció.
- Adopció de mecanismes de coordinació, motivació i avaluació continuada.
- Refermament constant del *partenariat* (no només des dels serveis participants, sinó dels destinataris dels mateixos).
- Per tractar les diferents temàtiques cal que l'acció pública es planifiqui, tenint en compte no només els recursos de l'Administració, sinó la resta de recursos de la societat.

4. Un requisit per a l'acció: la sectorització

Per a una adequada planificació de l'acció orientadora s'han de tenir en compte els aspectes següents:

- Delimitar les unitats territorials significatives. L'escenari ideal és el municipal. És l'espai geogràfic idoni per a la planificació i operativització de l'acció orientadora. Això requereix la creació de la comissió municipal d'orientació que garanteixi la necessària elaboració del pla municipal.
- Des de la perspectiva exclusivament educativa, els centres d'infantil, primària i secundària assumiran el referent d'actuació, juntament amb altres centres educatius (adults, formació ocupacional). El programa d'orientació de centre i el Departament d'Orientació constitueixen la cèl·lula bàsica d'actuació, són el primer nivell organitzatiu, de planificació i coordinació de l'activitat orientadora, d'acord amb el pla municipal.
- L'especialització dels equips de suport que han de canviar el criteri territorial (àmbit territorial geogràfic) pel criteri d'especialització (rols i funcions assignats en virtut de les necessitats detectades i de les competències requerides).

5. Una conseqüència: organització flexible dels recursos humans

Els recursos humans al servei de l'acció orientadora no poden organitzar-se de manera rígida i definitiva. S'apunten tres consideracions: 1) reordenació dels recursos del sector; 2) articulació de la permanència o mobilitat intra-sector i intersector; 3) estratificació organitzativa dels recursos humans.

6. Un corol·lari: l'avaluació de l'orientació

S'ha d'unir el fet de retre comptes i la millora de la mateixa pràctica orientadora. Estratègicament s'ha d'advocar per una avaluació orientada a l'enfortiment dels mateixos agents de l'orientació en un context d'interrelació d'agents i serveis (*empowerment evaluation*). Aquest tipus d'avaluació

ajuda els agents del programa a avaluar-se ells mateixos i el seu programa per millorar la pràctica i afavorir l'autodeterminació i la col·laboració. Els participants del programa condueixen la pròpia avaluació, actuen com a facilitadors.

7. Una necessitat: Llei específica d'orientació

El que s'acaba d'exposar seria difícil posar-ho en pràctica amb l'actual marc juridicoadministratiu. Només l'existència d'una norma de rang i cobertura nacional podria permetre les noves propostes organitzatives i estructurals de l'orientació. Una llei d'orientació permetria definir les línies mestres d'un pla estratègic d'àmbit nacional com a referent dels plans o programes propis de cada comunitat autònoma o estat (dimensió nacional de l'orientació). Aquesta mesura organitzativa facilitaria la cooperació interterritorial, l'adequat nivell de qualitat de l'acció orientadora, la integració de recursos, la definició de les competències professionals, la coordinació entre els diferents serveis educatius, laborals, sanitaris, socials, etc.

8. Una altra necessitat: l'associacionisme professional

S'imposa la potenciació de l'associacionisme professional com a facilitador de la comunicació i la cooperació entre els associats, el desenvolupament professional a través de la formació continuada, la promoció i la responsabilitat entre les institucions i la neutralitat davant possibles ingerències dels governs, els empresaris i la institució educativa.

Conclusions i prospectiva: els nous reptes de l'orientació

Ens trobem en un moment de canvis educatius, i alhora en una fase de clarificació, implantació i ajust del model d'orientació en molts països. Per a la plena implantació del model d'orientació a Catalunya, i a la resta de l'Estat, seria imprescindible fer èmfasi en els aspectes següents:

- Desenvolupar, de manera plena, un model organitzatiu i funcional de l'orientació, basat en tres àmbits d'intervenció (tutoria, departament d'orientació i equips externs), tenint en compte les peculiaritats de cada autonomia o estat.
- Els equips externs han de disposar d'una major especialització i interdisciplinarietat, i han d'actuar de manera coordinada amb la resta de serveis de la comunitat (serveis socials, sociosanitaris, jurídics, sociocomunitaris i ocupacionals).
- Implantar els departaments d'orientació en tots els centres educatius d'infantil i primària, i consolidar-los a secundària.

- Dinamitzar i potenciar l'acció tutorial.
- Iniciar un debat, per part dels responsables de les diferents comunitats autònomes, que permeti consensuar unes determinades mesures de tipus legal que facilitin la posada en marxa de l'orientació. Aquestes mesures es podrien concretar en:
 - La concepció de l'orientació com un procés d'ajuda i mediació al llarg de la vida.
 - L'atenció a la diversitat, que reclama actuacions més preventives, coordinades, organitzades i professionals.
 - La complexa realitat de la pràctica orientadora, que palesa la necessitat d'accions conjuntes de les diferents institucions i serveis (desenvolupament d'un pla estratègic).
 - El municipi com a espai geogràfic ideal per a l'operativització de l'acció orientadora (pla municipal).
 - L'afrontament de l'avaluació per a la millora de la pròpia pràctica orientadora.
 - Una llei d'orientació que permetés definir les línies mestres d'un pla estratègic en l'àmbit nacional, respectant les peculiaritats de cada comunitat autònoma (dimensió nacional de l'orientació).
 - La potenciació de l'associacionisme professional com a facilitador del desenvolupament professional dels orientadors.

Els reptes de l'orientació en el context educatiu actual passen per:

- Concebre l'orientació com un procés d'ajuda contínua, adreçat a totes les persones, en tots els seus aspectes, fent un èmfasi especial en la prevenció i el desenvolupament personal al llarg de tota la vida. En aquest procés, hi han d'estar implicats els diferents agents educatius i socials.
- Assumir que l'orientació ha d'afrontar la diversitat de l'alumnat, acompanyar-lo en el seu procés d'aprenentatge, ajudar-lo a transitar pels diferents itineraris educatius i sociolaborals i facilitar-ne el desenvolupament integral que el prepari per a la vida.
- Potenciar l'orientació en els diferents nivells educatius per reforçar el procés educatiu, estimular-ne l'aprenentatge, atendre la diversitat, afavorir el desenvolupament personal, preparar per a les transicions, etc.
- Afrontar, per part del professorat, no tan sols la funció docent sinó també la funció tutorial. Tot educador ha d'assumir una funció orientadora i tutorial, encara que de vegades no n'és plenament conscient. No es tracta de convertir els docents en orientadors, sinó de fer més explícita la implicació del professorat en el desenvolupament de l'alumnat com a persona.
- Reconèixer i potenciar l'orientació i l'acció tutorial com un factor de qualitat de l'educació per part de l'Administració Pública pel que fa a competències en educació. Aquesta qualitat es posa de manifest en el moment en què s'entén l'educació més enllà de la instrucció en les matèries acadèmiques ordinàries, per entendre que l'educació té com a finalitat el desenvolupament humà.

Referències

- Álvarez González, M. (1995) «La orientación profesional en la Universidad». *Orientación Profesional*. Barcelona, CEDECS, pp. 154-183.
- (2003) «Los modelos/sistemas de orientación en España y las nuevas tendencias europeas. Presente y futuro». *Primer Encuentro Nacional de orientadores de centros educativos*. Madrid, ESIC.
- (2004) «La acción tutorial como factor de calidad de la educación». AA.DD. *Contextos educativos y acción tutorial*. Madrid, Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación Cultura y Deportes, pp. 71-109.
- Álvarez González, M.; Bisquerra, R. (1999) «Perfil y funciones del profesorado de psicología y pedagogía en Cataluña», a AA.DD. *Libro de Actas del III Congreso Internacional de Psicología y Educación*. Santiago de Compostela, Asociación de Psicología, Educación y Psicopedagogía.
- (2004) *Manual de orientación y tutoría*. Barcelona, Praxis.
- Álvarez González, M.; Rodríguez Espinar, S. (2000) «Cambios socioeducativos y orientación en el siglo XXI: Nuevas estructuras, roles y funciones», a AA.DD. *Hacia el tercer milenio: cambio educativo y educación para el cambio. XII Congreso Nacional y Iberoamericano de Pedagogía*. Madrid, Sociedad Española de Pedagogía, tom I, pp. 637-686.
- Álvarez Rojo, V. et al. (1992) *La orientación institucional en Andalucía. Aportaciones para su evaluación*. Sevilla, Universidad de Sevilla.
- Asca (1990) *Role Statement: The School Counselor*. Alexandria, Authors.
- Bisquerra, R. (1998) *Modelos de orientación e intervención psicopedagógica*. Barcelona, Praxis.
- Bisquerra, R.; Álvarez González, M. (2002) «La consulta colaborativa», a Álvarez González, M.; Bisquerra, R. [coord.] *Manual de orientación y tutoría*. Barcelona, Praxis, p. 352.
- Borders, I.P.; Drury, S.M. (1992) «Comprehensive school counseling programs. A review for policymakers and practitioners». *Journal of Counseling and Development* (Washington, American Association for Counseling and Development), 70 (4), pp. 487-498.
- D'Andrea, M.; Arredondo, P. (1998) «Increasing the impact of counseling in the 21st. Century». *Counseling Today* (Washington, American Counseling Association), agost, p. 36.
- Gibson, R. L. (1990) «The teachers opinion for high school counseling and guidance programs: Then and now». *The School Counselor* (Fort Myers [FL, EUA], Florida Gulf Coast University), 37, pp. 248-255.
- Gysbers, N.; Henderson, P. (1998) *Developing and managing your school guidance program*. Alexandria, American Association for Counseling and Development.
- Herr, E.L. (1989) *Counseling in a dynamic Society: Opportunities and challenges*. Alexandria, American Association for Counseling and Development.
- Jiménez, R. A.; Bisquerra, R.; Álvarez González, M.; Martínez, J.M. (1998) «El modelo de consulta», a Bisquerra, R. [coord.]. *Modelos de orientación e intervención psicopedagógica*. Barcelona, Praxis, pp. 103-130.

- Marín, M. A.; Rodríguez Espinar, S. (2001) «Prospectivas del diagnóstico y la orientación». *Revista de Investigación Educativa* (Barcelona, Universitat de Barcelona-Asociación Interuniversitaria de Investigación Pedagógica), 19 (2), pp. 315-362.
- Mateo, J.; Álvarez González, M.; Casanovas, J.; Sans, T.; Hernando, J. C. (2002) «Debat sobre el sistema educatiu català. Conclusions i propostes d'avaluació d'aprenentatge i orientació», a Generalitat de Catalunya. *Conferència Nacional d'Educació*. Barcelona, Servei de Difusió i Publicacions Generalitat de Catalunya (Departament d'Ensenyament. Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu), pp. 143-163.
- Rodríguez Espinar, S. (1994) «Presente y futuro de la orientación educativa». a AA.DD. *La orientación educativa a punto*. Madrid, CEIS, pp. 15-31.
- (1998) «La orientación ante el reto de nuevos contextos y necesidades», a Salvador, X.; Rodicio, M.L. (coord) *Simposium sobre orientación: ¿para onde camiña a orientación?* La Coruña, Servicio de Publicaciones Universidade da Coruña, pp. 19-37.
- Rodríguez Espinar, S.; Álvarez González, M.; Echeverría, B.; Marín, M. A. (1993) *Teoría y práctica de la orientación educativa*. Barcelona, PPU.
- Sanz, R.; Sobrado, L. (1998) «Roles y funciones de los orientadores». *Revista de Investigación Educativa* (Barcelona, Universitat de Barcelona-Asociación Interuniversitaria de Investigación Pedagógica), 16 (2), pp. 25-57.
- Tennyson, W.W. et al. (1989) «How they view their role: A survey of counselors in different Secondary School». *Journal of Counseling and Development* (Washington, American Association for Counseling and Development), 67 (7), pp. 399-403.
- Valle, A. (1987) *El modelo de servicios sociales en el Estado de las Autonomías*. Madrid, Fundación IESA.
- Watts, T; Esbroeck, R.V. (1998) *New skills for new futures*. Brussel-les, VUB-PRESS.
- Welch, I.D.; McCarroll, L. (1993) «The future role of school counselors». *The School Counselor* (Fort Myers [FL, EUA], Florida Gulf Coast University), 41, pp. 49-53.

Paraules clau

educació, estructura i organització de l'orientació, orientació i acció tutorial, rols i funcions de l'orientació

Abstracts

Este trabajo efectúa, en un primer momento, una reflexión sobre el papel que ha de jugar la orientación y la acción tutorial en una educación de calidad. Por eso, se realiza un análisis del escenario educativo, señalando algunas de las principales características y destacando el protagonismo que debería tener la orientación y la acción tutorial en todo el proceso educativo. Una vez hecha esta reflexión, se plantean los nuevos roles i funciones que debe asumir la orientación y la acción tutorial en la realidad educativa, si quiere cumplir los objetivos que se le han encomendado. Para afrontar de manera efectiva los nuevos retos, se deben concretar las estructuras y la organización que se requiere, todo ello para una mejor operativización, implantación y consolidación de la orientación y acción tutorial en los centros educativos.

Ce travail propose, dans un premier temps, une réflexion sur le papier qui doit déterminer l'orientation et l'action tutorielles dans une éducation de qualité. Pour ce faire, il effectue une analyse du scénario éducatif, en signalant certaines des caractéristiques principales et en insistant sur le rôle que devraient avoir l'orientation et l'action tutorielles dans tout le processus d'éducation. Après cette réflexion, cette étude envisage les nouveaux rôles et fonctions que doivent assumer l'orientation et l'action tutorielles dans la réalité éducative si l'on veut remplir les objectifs qui leur ont été assignés. Pour affronter de manière effective les nouveaux défis, il faut concrétiser les structures et l'organisation que l'on souhaite, tout cela pour une meilleure mise en œuvre, une meilleure implantation et une meilleure consolidation de l'orientation et de l'action tutorielles dans les centres éducatifs.

This paper begins by considering the importance of guidance and tutorial support in top-quality education. Through analysis of the educational field, some of the main characteristics are identified and the key role played by guidance and tutorial support across the educational process is highlighted. The paper then goes on to propose the new roles and functions that should be fulfilled by guidance and tutorial support in today's educational context if established objectives are to be achieved. Meeting these challenges requires the development of structures and organization that enable improved operationalization, implementation and consolidation of guidance and tutorial support within schools and colleges.